

Erdélyi Örmény Gyökerek

Füzetek

Fővárosi Örmény Klub időszaki kiadványa
I. évfolyam 1997/8. szám

1997. október

„Emlékek nélkül,
népeknek híre csak
árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívtatán és hívtatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zenetermébe.

Naptár

Valamikor jobban megültük október 6 emlékét ! Ma már alig. A magyar-örmények azonban megemlékeznek róla, hisz a 13-ból 2 közülünk való.

Az egyházban tisztelték a katona - majd lovag-szenteket (Szent György, Szent Demeter, Szent Tivadar).

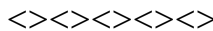
Most egy ideillő himnuszt idézünk, hisz katonákról van szó e napon is.

Saragán: Szent Tivadar (és a többi katonaszent) ünnepén

Ó Szent Tivadar, katona és valóságos tanúságtevő, Krisztusnak bátor bajnoka, aki cserébe adtad testedet lelkedért mint váltságdíjat, és nem vetted figyelembe a király fenyegetéseit, hanem a Magasságbelinek indítására, szemlélve, hogy az ő lelkük ég, e célból tüzet vetted a bálványaid templomára: könyörögj érettünk most is az Úrnál a mi lelkünkért, akik ünnepeljük a te győzelmed napját dicsőséges küzdelmedben.

/néhai Kovács Géza ford./

dr. Sasvári László

A Simaiak

Írta néhai Korbuly Domonkos

III. rész

A már említett Gábrus Zakariás a kéziratban maradt „Kátárjál e” verseskötetének 65. lapján is megörökítette a templomépítést:

Öz jékéghéchin Ávétmán Sinel töváv ázg Simáján.

Áh gitenász barekám,

Özärtöszunkhözs börnelu

Károgh cshim cshi hárácelu:	Háj lézvov hosz kipásdöper
Ászdvász szörtánch kipátvörer,	Mek berán senki chodsáen
Vorpesz ághkhöten ágháen.	
Az ávédmán /Annunciatio/ egyházát	Építette a Simai család
Oh tudd meg barátom,	Nem vagyok képes könnyemet
Visszatartani és nem sóhajtani	
Visszatartani és nem sóhajtani	Örmény nyelven tisztelte
Szívből imádta Istent	Egy szájjal a dúsgazdag úgy,
Mint a szegény és a tanácsnok.	

A Salamon templomot 1899-ben ismét renoválták és kibővítették a Világosító Szent Gergely kápolnával. Ez volt Magyarországon az egyetlen Világosító Szent Gergely kápolna.

Tévesen elterjedt hiedelem, hogy a régi diaszpórák örményei kereskedéssel foglalkoztak. A Szamosújvárra költözött kereskedők kisebb része volt a kereskedő, a többség iparos volt. Simai Salamon főbíró készítette el a csizmadia cég szabályzatát 1721-ben, amikor már működött a tímár és a szűcs cég.

Az örmény kereskedők egy része nyersbőrökkel kereskedett. Egy-egy báránybőr kereskedő évente 40.000 bőrt is felvásárolt, azt a szűcsökkel megcsáváztatta. A bálákba kötött bőroket tavasszal Debrecenben, ősszel Pesten adták el.

A kecskebőröket a tímárok vásárolták meg és kordovány vagy szattyán bőrnek dolgozták fel. Szamosújvárt 20 kordovány üzem dolgozott. A kész bőroket részben Erdélyben, részben Magyarországon, nevezetesen Debrecen városában adták el.

Simai Salamon vezette be a bejelentési kötelezettséget. Aki be nem jelentett embernek adott szállást, 24 forint büntetést fizetett. /Mind a 12 tanácsnok összesen egész évre 100 Ft fizetést kapott./

Salamon emlékét sokáig őrizte az erdélyi örménység. 1855-ben Szamosújváron még utca viselte a nevét.

Simai Salamon erős kézzel fogta össze a Compániát is. Egyik határozata:

„ Mi Szamosújvár, Erzsébetváros és Gyergyó közönsége ezt határoztuk: ha e három város közül bármelyik olyan dolgot írna, vagy tudósítás nélkül elhatározna, ami mindnyájunkat érdekel és egyik a másikat arról nem értesítené, akkor azon város polgárai templomuk javára 200 Ft büntetést adjanak, elkövetett tettüket pedig rontsák el.” Szamosújvári gyűlés 1727-ben.

A többi Simai főbíró egy-egy intézkedése is az erdélyi örmények mindennapi életét tárja elénk. Simai Gergely főbírósa alatt vette zálogba a város a szamosújvári állami uradalmat, amelyhez 23 falu tartozott.

Simai Tódor szervezi meg az adószedő hivatalát, egy tisztviselővel, akinek évi fizetése 100 Ft volt 1740-ben. Tilalmazza a dohányzást - eredménye ugyan nem volt, de aki az utcán vagy az udvaron dohányozni merészelt, az 24 Ft büntetést fizetett.

Simai Tódor főbíró takarékosági rendeletei népszokásokat is tiltottak. Megtiltja 1772-ben a házasság előtti nőrablást. Megszabja a lakodalmi költségeket is, nehogy az ifjú pár kárára sokba kerüljön. Az I. osztályu polgár borral együtt elkölthetett 100 Ft-ot, a II. osztályu 50 Ft-ot, a III. osztályu 30 Ft-ot és a IV. osztályu 15 Ft-ot.

A szamosújvári örmények az adófizetésüket meghatározó vagyoni helyzetük szerint négy osztályba voltak ugyanis sorolva. A besorolást azonban nemcsak az adófizetésnél érvényesítették, hanem az öltözködésnél, vendégeskedésnél is. Ugyancsak Tódor tiltotta a halotti tor, a temetés utáni lakomázás megtartását is.

Simai Gergely főbíró 1804-ben már csak az utcákon és az istállókban történő pipázást tiltja meg. Érdekes büntetéseket hozott a közellátás területén, amelyeket ma is sikerrel lehetne alkalmazni. „A hentések, mivel hamis mértékkel mérték a húst, déltől másnap estig fogházzal büntettek”. "Mégmérték a tanácsháznál a zsemlyék és súlyhiányosoknak találtattak, ezért mindkét pék 3-3 forinttal büntetett meg. A büntetéspénz a szegények pénztárába tétetett."

A hétéves háború 1756-63-ig tartott Anglia-Poroszország és Ausztria, Franciaország és Oroszország között. A háborús kiadások kimerítették az állampénztárt, ezért a háború miatt felajánlott nagyobb - 2000 Ft-on felüli - adományokért nemességet adtak. Az összeg sok volt, 30 katonaló ára, de a nemesség a törvény előtti egyenlőséget és a kereskedelem szabad gyakorlását jelentette, ezért több örmény család is megszerezte a magyar nemességet, többek között a Simaiak is.

A hazai /magyarországi/ kereskedelem előmozdítása terén szerzett érdemekért, a hétéves háború költségeire felajánlott pénzadományuk, valamint Salamon ősük templomépítése miatt 1760 májusában magyar nemes lett.

„Lucae Simai, questoris Armeni et oppidi Nostri in Transylvania Armenoplitani civis”, 1760 októberében pedig Theodori, Martini, Isaaci et Solomonis Simai, filiorum quondam Gregori Simai, questorum Armenorum et oppidi Nostri in Transylvania Armenoplitani civium”.

A család mindkét ága azonos címet kapott: a pajzs felső részében két galamb, csőrükben olajággal, alsó részében pedig a Salamon-templom képe.

Mint említettük az örmények egy része kereskedéssel foglalkozott. Az akkori kereskedő nem volt azonos a maival. Vásárolt, szállított, és eladott, de vállalt minden megbízatást is. Szász kereskedők terjesztették el Erdélyben a protestáns vallásokat. Az 1600. évben az örmény kereskedőket országgyűlés tiltotta ki Erdélyből, mert Vitéz Mihály román vajdának kémkedtek.

Az erdélyi örmények által forgalmazott cikkek voltak: marha, juh, disznó, minden állat bőre, méz, bor, gabona, textíliák, fűszerek. A vagyonosabb kereskedők bejárták Ausztriát, Német-, Olasz- és Törökországot. Visszajövet megrakták szekereiket áruval és így közvetítették a külkereskedelmet is.

A sátoros kereskedő az ország határain belül árult. Áruját szekeren szállította és a vásárokon sátorból árulta.

A vándorkereskedő lóháton járta be a vidék helyiségeit. Áruját két kosárban lova cipelte. Csak akkor került haza, ha áruját eladta vagy nagy ünnep közeledett.

A kereskedők külön csoportját képezték a marhakereskedők. Ezek bejárták Erdély marhavásárait, ahol megvásárolták a sovány állatokat és azokat elhajtották Magyarország déli részein lévő bérelt pusztáikra. A török uralom alatt Magyarország nagy része elnéptelenedett, a falvak romokká lettek, a szántóföldek pedig mocsarakká vagy sivatagokká. Ezen területek benépesítése és termékenyvé tétele egy évszázadig tartott. Azalatt a területeket bérbe adta az állam legelőknak. A bérlők nagy része örmény marhakereskedő volt, akik a sovány marháikat felhízlaltatták a legelőkön, azután felhajtották azokat Pestre, Bécsbe, de más külföldi városokba is.

Az állatok vásárlását és eladását a kereskedő intézte, a bérelt pusztára pedig egy örmény gondnok, a pusztádsi ügyelt fel. Amelyik kereskedő nemességet kapott, az rendszerint a bérelt pusztát megvásárolta, amelyen földbirtokos lett és lassan felhagyott a marhakereskedéssel.

A Simai család is korán megjelent a déli vármegyékben: Békés, Csanád és Arad megyékben. Ezeken a helyeken örmény pap és iskola hiányában korán beolvadt a magyarságba. Közülük Simai Kajetán 1844-46-ban Békés megye alispánja volt.

Arad városában a család oly köztisztületnek örvendett, hogy a múlt század végén még helymegjelölésként használták a nevüket: a leányiskolától le a Simai-ház felé.

Az 1848-49. évi szabadságharcokban nem adott a család nagy hősokeket, de a maga módján kivette abból is a részét. Simai János marhakereskedő a szamosújvári esküdtek vezetője önként volt az osztrákoknál tús. Simai Salamon öt nőtlen fia közül négy jelentkezett honvédnek, közülük egy elesett. Az osztrákok által Szamosújvárra kivetett hadisarcnak a szegényekre eső részét Simai Márton fizette ki.

Az első országgyűlésre 1848-ban Szamosújvár városa Korbuly Bogdánt és Simai Gergelyt küldte el követként. A részükre adott utasításban szerepelt többek között: a hivatalbeliek nyugpénzt nyerjenek... a várbeli rabok díjazás mellett munkára bocsáttassanak ki... az örmény püspökség felállítására pedig kerestessenek meg a többi erdélyi örmény városok.

Simai Gergelyt 25 éves korában választották meg követnek, ő volt a magyar országgyűlés legfiatalabb tagja. Mint képviselő a végsőkig kitartott a magyar kormány mellett.

Résztvett a Habsburgokat trónfosztó debreceni országgyűlésen, majd Szegedre is követte a menekülő kormányt. Ezért a szabadságharc után Kolozsvárott haditörvény elé állították és elítélték.

Az alkotmányos élet megindulása után 1861-ben Szamosújvár polgármesterévé választották, évi 700 Ft fizetéssel. Az osztrák reakció felülkerekedése után azonban 1862-ben az egész tisztviselői karral együtt lemond.

"Közreműködésemet - írta - a város önkormányzati jogköréhez tartozó minden ügyre nézve, ezennel mindaddig megszüntetem, amíg az alkotmányos élet visszaálltával a hazai törvények érvényükbe vissza nem léptetnek."

1867-től 1871-ig ismét Simai Gergely Szamosújvár polgármestere. 1872-ben lemondott, hogy elfoglalhassa a Szamosújvárott újonnan felállított törvényszéki elnöki állást. Polgármesteri ténykedései közül meg kell említeni, hogy 1861-ben visszaállította az 1849-ben bezűntetett örmény algimnáziumot Szamosújváron.

1877-ben indítványozta, hogy a betelepedés 200 éves évfordulóját 1872. évben méltó keretek között ünnepeljék meg. Az 1872. év elején történt lemondása miatt az ünnepség elmaradt, mert utóda sokalta az azzal járó kiadásokat.

Simai nemcsak a szabadságharcban volt országgyűlési képviselő. megválasztották 1860-ban is, de lemondott 1861-ben a provizorium miatt. Ismét képviselő 1863-ban, de még az évben lemond, mert törvénytelennek tartja az országgyűlés irányítását. 1868. évtől megint képviselő. Ez évben és a következőkben az örmény egyház jogaiért való országgyűlési beszéde a magyar-örménység egyik legnagyobb harcosává tették.

1868-ban Erdély és Magyarország egyesítésének részletes szabályozását tárgyalta az országgyűlés. Simai Gergely indítványára szavazták meg a képviselők azt a törvénypon-
tot, amely biztosította az örmény katolikusok jogegyenlőségét. Addig az örmény katolikus vallás a bevett, de el nem ismert felekezetek közé tartozott. Az örmény keleti vallás jogegyenlőségét ez a törvény sem biztosította, azt csak a későbbi magyar alkotmány valósította meg.

"Bűnnek tartanám, hogy az ország ezen népe - az örmények - egyházi tekintetben kirekesztessenek azon jogegyenlőségekből, amelyet a fennálló törvények az egyházakra nézve biztosítanak."

Ugyanezen évben Simai Gergely nagy akciót indított az örmény püspökség visszaállítására. Az 1848-ban e tárgyban indított akciót megakasztották a fegyveres harcok, majd az osztrák reakció elnyomása. Az örmény püspökség visszaállítására nem ez volt az első lépése az erdélyi örménységnek. Már az 1765-ben a püspökség visszaállítását kérő beadvány aláírói között vannak: Simai Tódor Gergely /Todor vogh. Grigori Simáján/, Simon Simai és Simai Gergely fia Vártán /Vártán Grigori Simáján/.

A szabadságharc után az első badványt 1860-ban készítették el, aláírta Simai Salamon is. Újabb felirat készült 1863-ban, amelynek egyik szereksztője: ifj. Simai Tódor volt. Simai Gergely 1863-ban a jelenlegi főpapi igazgatás mostohaságával és sikertelenségével indokolja az örmény püspökség helyreállításának szükségességét. Javasolja, hogy terjesszessék fel királyunkhoz indokolt folyamodvány az erdélyi örmény püspökség visszaállítása iránt és a kéréshez való csatlakozásra felhívta a másik három erdélyi örmény plébániát is.

Az örmény egyházi közösségeknek a kérelmét támogató és ahhoz csatlakozó válasziratai igen erős örmény nemzeti öntudatot tárnak elének.

Erzsébetváros így írt: Ezen külön egyház tartotta fenn az örmény nyelvet az ősi honból századok előtt kivándorolt eleinknél is... Az örmény plébániák területéről kiköltözött örmények latin papok joghatósága alá esnek... jelenleg is annyi örmény van a latinok alatt, mint az örmény papok alatt. Így folytatva az örmény ritus kitöröltetik és a latinba olvasztatik.

Folytatás a következő számban

<><><><><>

Fogyó kiváltó Boldogasszony: "Patrona Armenorum"

A Fővárosi Örmény Klubban 1997 szeptember 18.-án elhangzott előadás.

13 "Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis."

(Ju 15,13)

Mit jelentenek ezek az evangéliumi szavak : az életemet is feláldozni, odaadni valaki másért egy idegenért nem mérlegelve, vajon megérdemli-e ?.. Ha a szülő odaadja a gyermekének pl. a saját fél veséjét, hogy megmentse őt, azt természetesnek tartjuk. De egy idegenért ? Hiszen csak egy életem van !

Mások is, sokan és sokszor a történelem során elgondolkodtak már ugyanezek az evangéliumi sorokon:

"Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért."

75 évvel ezelőtt történt....

Az első világháború után Erdélyből nagy számban áttelepült örmény szertartású katolikusok számára 1922-ben megalakult a budapesti Örmény Katolikus Egyházközség. Az első lelkipásztorok a velencei mechitaristák. 1934-ben a bécsi mechitaristák veszik át a magyarországi örmény katolikusok lelki gondozását az esztergomi érsek főpásztori joghatósága alatt. Az istentiszteleteket a budapesti Bazilika Sz. Lipót kápolnájában tartják. 1947-ben a bíboros főpásztor szervezi újjá az örmény lelkészséget. 1949-ben a Budapest, V., Semmelweis u. 9. II. emeletre költözik a lelkészség kápolnájával együtt. 1974. májusában a lelkészség átteszi székhelyét a tulajdonába került Budapest, XI., Or-